

Анотація

Е.И.Щербакова, Л.В.Макаренко

Формирование навыков безопасности жизни в контексте самореализации личности дошкольника

В статье рассматриваются теоретические аспекты согласования таких основных жизненных сил ребенка, как стремление к самореализации, саморазвитию и самосохранению. Представлен анализ состояния проблемы формирования у дошкольников навыков безопасности жизнедеятельности.

Ключевые слова: самореализация личности, навыки безопасности жизни, правила безопасного поведения.

Summary

K.I.Shcherbakova, L.V.Makarenko

Formation of Life-Safety Skills in the Context of Preschooler's Personality Self-Realization

The article deals with theoretical aspects necessary consistency of such basic vitalities of the child, as the desire for self-realization, self-development and self-preservation. It offers analysis of the problem in formation of preschool life-safety skills.

Key words: self-realization, life-safety skills, life-safety rules of behavior.

Дата надходження статті: «27» вересня 2012 р.

УДК 37. 032

Н.М.ЩЕРБАКОВА,

старший викладач

(м.Бердянськ Запорізької області)

Формування пізнавальної самостійності школяра в контексті розвитку його особистості

У статті висвітлюються деякі аспекти проблеми формування пізнавальної самостійності як важливої якості особистості школяра. Доведено залежність рівня пізнавальної самостійності від творчої атмосфери в учнівському колективі, налагодженні діалогу між вчителем та учнями на основі врахування суб'єктного досвіду школярів.

Ключові слова: пізнавальна самостійність, розвиток особистості, педагогічні умови.

Постановка проблеми у загальному вигляді... З часу набуття Україною незалежності перебудова шкільної освіти відбувається на принципах гуманізації і демократизації, упровадження інноваційних форм і методів навчання. У законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту» наголошується на створенні умов для формування активної, ініціативної, самостійної особистості, якій властива висока культура розумової праці в різних видах діяльності і яка володіє способами самопізнання, саморозвитку. У зв'язку з цим особливого значення набуває проблема формування пізнавальної самостійності учнів.

Аналіз досліджень і публікацій... У контексті зазначеного вище актуальними є теоретико-експериментальні дослідження, спрямовані на розвиток пізнавальної діяльності учнів. Наукові основи організації пізнавальної діяльності та формування особистісних якостей учнів у процесі навчання визначено в дослідженнях Е.Абульханової-Славської, Л.Арістової, Н.Бухлової, Д.Вількеєва, В.Давидова, М.Данилова, Б.Єсіпова, Є.Коротяєва, І.Лернера, В.Лозової, В.Максимова, О.Матюшкіна, П.Підкасистого, О.Савченко, Т.Шамової, Г.Щукіної та ін.

Пізнавальна самостійність визначається як складна інтегрована якість особистості, яка характеризується мобілізацією інтелектуальної та емоційно-вольової сфер підлітка у процесі навчання; має багатоаспектну структуру, формується у самостійній пізнавальній діяльності завдяки створенню відповідних педагогічних умов і виявляється в прагненні здобувати, аналізувати нову інформацію та використовувати її для поглиблення вже набутих знань та вмінь.

Науковці доводять, що досягнення більш високих результатів у розвитку школярів потребує змін в організації навчання. Це завдання, як свідчать дані досліджень автора та прогресивний досвід педагогічної практики, можливо вирішувати завдяки вивченню предметів гуманітарного циклу.

Формулювання цілей статті... **Метою** даної статті є аналіз шляхів формування пізнавальної самостійності учня в контексті розвитку його особистості.

Виклад основного матеріалу... Формування пізнавальної самостійності спирається на відповідні мотиви, потреби у знаннях, які активізують навчальну діяльність учнів, зокрема під час вивчення предметів гуманітарного циклу. Ці предмети (історія та література) допомагають пізнати світ, людей і себе, вчать учнів логічно мислити, сприяють формуванню механізмів

самоорганізації, саморозвитку, творчого пошуку, умінь відходити від стереотипу і самостійно вирішувати проблеми. Вивчення цих предметів спонукає учнів сприймати інформацію, зіставляти її, робити висновки, розуміти не лише історичні факти, поведінку героїв художніх творів та історичних осіб, а й людей, які поряд. Гуманітарна освіта сприяє накопиченню знань, практичних умінь і навичок, які є важливим засобом формування світогляду, розумового розвитку та морального виховання людини. Викладання гуманітарних дисциплін у загальноосвітніх навчальних закладах, як зазначає І.Підласий, дозволяє цілеспрямовано використовувати надбання національної й світової культури, поєднувати відповідні цілі навчання з цілями виховання і розвитку в один загальний напрям формування людини й громадянина [2, с.141].

У межах шкільного навчання вони дають унікальну можливість занурення учнів у культуру минулого і сучасного, залучаючи одночасно інтелект і емоційну сферу. Так, література, на переконання науковців (О.Бандура, Н.Волошина, А.Градовський, О.Ісаєва, А.Лісовський, Г.Токмань та ін.) може відкрити учням найтонші нюанси рухів думки й почуття, може допомогти їм проникнути в глибини пізнання світу. Для цього, на думку А.Лісовського, потрібно виховувати вдумливого читача, в якого був би постійний інтерес до читання художньої літератури, до осмислення моральних й естетичних критеріїв у творі письменника.

У цьому контексті важливе значення має історична освіта. Аналіз науково-методичних праць (К.Баханов, О.Поветун, О.Фідря та ін.) доводить, що вивчаючи історію, учні засвоюють не лише нову інформацію, але й мають можливість виявляти власне ставлення до ідей, загальнолюдських та національних цінностей на основі опрацювання та відбору певного матеріалу, що потребує від школярів умінь аналізувати факти й судження.

Результати психолого-педагогічних спостережень за навчальним процесом, зокрема за викладанням історії та літератури, а також анкетування вчителів дозволили констатувати, що, як правило, основна увага педагога зосереджується на пізнавальній функції уроку (формування знань учнів) і менше уваги приділяється розвитку емоційно-мотиваційного та процесуально-вольового компонентів пізнавальної самостійності. Значна кількість вчителів інтуїтивно та недостатньо систематично організовує самостійну навчально-пошукову діяльність учнів. Експериментальне формування пізнавальної самостійності учнів здійснювалося відповідно до розробленої нами структурно-функціональної моделі, в якій під час вивчення предметів гуманітарного циклу було визначено мету, завдання, зміст, умови, методи та результат цього процесу. Ця модель відображена на рис. 1.

Педагогічні умови формування пізнавальної самостійності розглядалися як система внутрішніх та зовнішніх факторів, обставин, чинників організації самостійної навчально-пошукової діяльності.

Зовнішніми факторами вважалися функції вчителя щодо створення у навчальному процесі позитивної атмосфери, налагодження діалогу між учнями та вчителем, врахування суб'єктного досвіду учнів тощо. Ці функції вчителя у дослідженні розглядалися як основа для виявлення самостійності учнів.

Внутрішніми факторами організації самостійної навчально-пошукової діяльності були пізнавальні можливості учнів, їх готовність виконувати самостійні навчально-пошукові дії: *орієнтовні* – вміння аналізувати завдання, співвідносити його із власними можливостями; *виконавські* – прагнення до досягнення результату та *контрольно-оцінні*, які призначені для активного самоаналізу власної навчальної діяльності. Загалом це позитивно впливає на розвиток особистості.

Важливою складовою системи педагогічних умов формування пізнавальної самостійності є *різні типи завдань*, вирішення яких сприяло розвитку самостійності, критичного мислення учнів. Завдання, які використовувалися у дослідженні, ми групували за двома критеріями: за рівнем складності (інформаційні, дослідницькі) та відповідно до прийомів розумової діяльності учнів (завдання на аналогію, порівняння, на передбачення, структурування навчального матеріалу та ін.).

Використання пізнавальних завдань *за рівнем складності* дозволяло вчителю керувати пізнавальною діяльністю учнів на всіх її етапах. На початковому етапі, коли учень осмислює мету і значення роботи, а також на корекційному – коли необхідно здійснити контроль та оцінку дій. При цьому важливим було забезпечити відповідність складності завдання сформованим в учнів умінням та навичкам розв'язувати їх, новизні інформації, яка викликає інтерес до неї. Так, на уроках з української та зарубіжної літератури учні розв'язували завдання як інформаційні (знайдіть у тексті, виписіть цитати тощо), так і дослідницькі (порівняйте, доведіть, висловіть власну думку тощо). На уроках історії учні також мали можливість працювати з підручником, виписувати у зошит, робити таблиці тощо, а також встановлювати зв'язки між історичними та літературними знаннями, робити висновки та узагальнення.

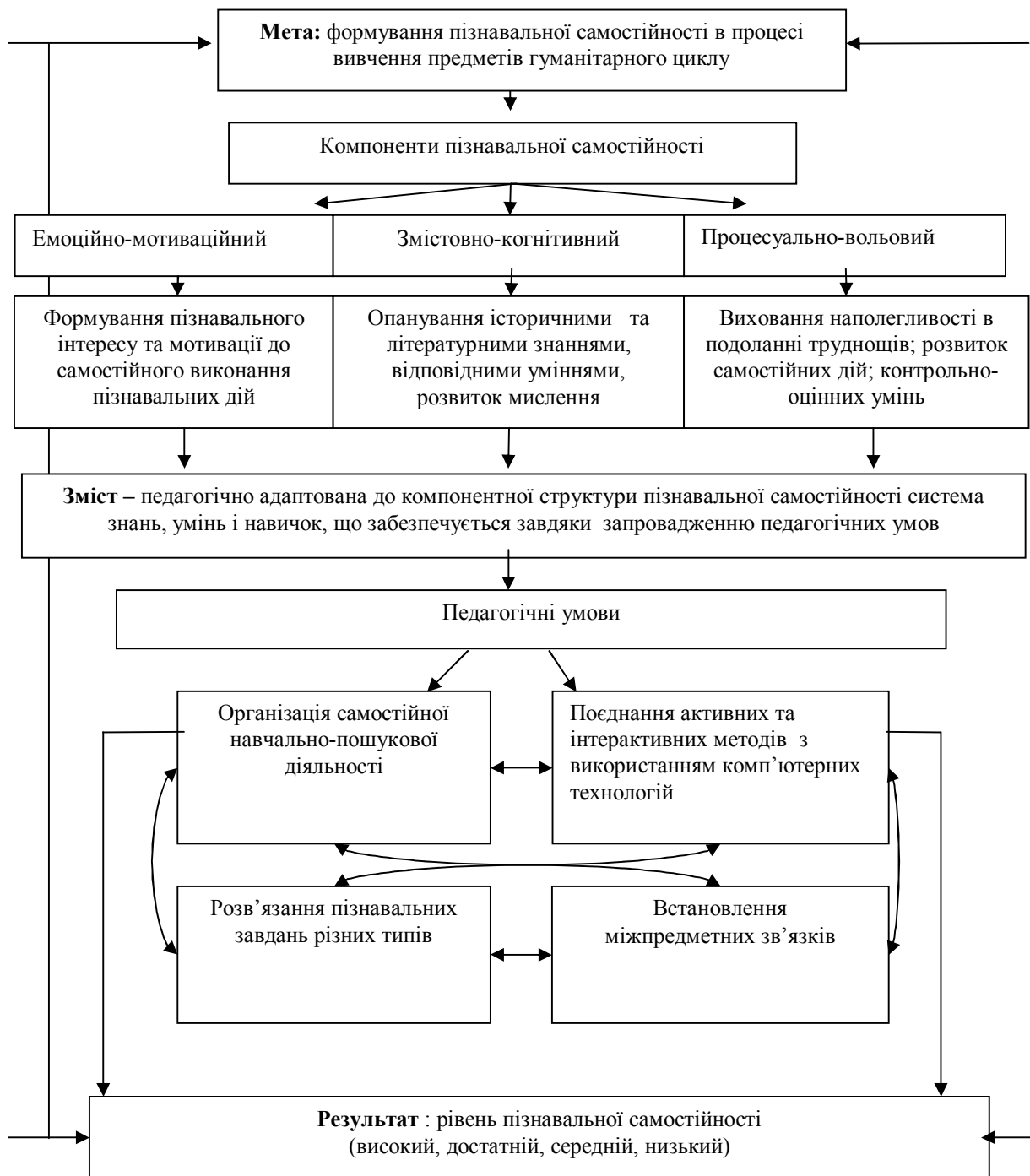

Рис. 1. Модель формування пізнавальної самостійності

Виконання учнями завдань різних типів сприяло розвитку їхньої впевненості у власних силах, стимулювало бажання працювати та досягати результатів, забезпечувало розвиток емоційної та вольової сфер особистості.

Дидактична ефективність навчального процесу, як доводять результати експерименту, досягається поєднанням активних та інтерактивних методів з використанням комп'ютерних технологій, що розглядалося у нашому дослідженні, як важлива умова розвитку особистості. Визначаючи шляхи створення цієї умови, ми мали на увазі, що зовнішнім чинником формування пізнавальної самостійності є навчально-пошукова діяльність, яка не обмежується традиційним засвоєнням знань, умінь і навичок, а синтезує індивідуальні властивості та особистісні якості кожного учня, дає йому можливість самостійно засвоювати навчальний матеріал, та реалізовувати його на практиці.

Коли потрібно було учням засвоїти інформацію, використовувались традиційні методи навчання: читання навчального матеріалу (історичні документи, параграф підручника, художній твір тощо), розповідь вчителя, пояснення, відповіді на запитання, переказ та інше, а коли за мету ставилося перетворення цієї інформації, залучення учнів до спільної чи індивідуальної

навчально-пошукової діяльності, до взаємонавчання, використовувалися інтерактивні методи, серед них були такі: дискусія, диспут, «мозковий штурм», метод «Прес», мікрофон, вільне письмо, кубування, імітаційні ігри тощо. При цьому ми систематично використовували комп'ютерні технології.

Поєднання активних та інтерактивних методів навчання з використанням комп'ютерних технологій було досить перспективним для підвищення пізнавальної самостійності школярів. За такої умови учень був не об'єктом навчання, отримувачем інформації, а ставав активним суб'єктом навчання, він мав можливість самостійно здійснювати навчально-пошукову діяльність і конструювати необхідні для цього способи дій.

Наш досвід свідчить про те, що поєднання активних та інтерактивних методів навчання з використанням комп'ютерних технологій сприяє реалізації принципу розвиваючого навчання, оскільки навчання за такої умови спрямоване на:

– посилення мотивації навчання, і як наслідок – підвищення інтересу до вивчення предметів гуманітарного циклу;

– підвищення якості навчання за допомогою більш повного використання додаткової інформації;

– підвищення ступеня наочності;

– формування вміння самостійно працювати з інформацією;

– підвищення самоконтролю та самокорекції; формуванню в учнів умінь рефлексії своєї діяльності. Він дозволяв їм наочно побачити результат своїх дій.

Результати навчальних досягнень школярів наприкінці дослідження свідчили про те, що учні в експериментальних класах проявляли більш високий інтерес до навчального матеріалу, у них вироблялися уміння роботи в групах, готовність самостійно здобувати та використовувати знання у нетрадиційних ситуаціях. Тобто, використання інтерактивних та активних методів навчання у єдності є максимально сприйнятливою умовою для розвитку досліджуваної якості особистості.

Однією з умов формування пізнавальної самостійності було поєднання знань з різних гуманітарних дисциплін на одному уроці, встановлення міжпредметних зв'язків. Це мотивувало учнів до навчання, розвивало пізнавальний інтерес, активізувало мислення учнів, формувало готовність до самостійної навчально-пошукової діяльності, у процесі якої розвивалися спостережливість, увага, самостійність та ініціативність.

Отже, підвищення рівня пізнавальної самостійності забезпечувалося завдяки створенню оптимальних педагогічних умов та використанню визначених методів навчання. Кожна умова забезпечувала вплив на всі виділені компоненти пізнавальної самостійності. У навчальному процесі цей вплив відбувався як цілісна система, у якій всі елементи були взаємопов'язані.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку... Постійне спостереження та педагогічний аналіз результатів засвоєння учнями програмового матеріалу з історії та літератури з метою формування в них пізнавальної самостійності дозволяють зробити висновок про ефективність і доцільність впровадження розробленої моделі, елементами якої були: мета, завдання, зміст, педагогічні умови та результат. Така організація навчального процесу готувала учнів до самостійних пошуків, самооцінки, самоконтролю та самореалізації їх як особистостей.

Список використаних джерел і літератури:

1. Давыдов В. В. Проблемы развивающего обучения: опыт теоретического и экспериментального исследования / Василий Васильевич Давыдов. – М. : Академия, 2004. – 282 с.

2. Підласый І. П. Педагогіка : учеб. для студентов вузов, обучающихся по направлениям подготовки и специальностям в области «Образование и педагогика» : в 3 кн. / И. П. Подласый. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М. : Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2007. – Кн. 2: Теория и технология обучения. – С. 141 : ил.

3. Роберт И. В. Современные информационные технологии в образовании: дидактические проблемы : перспективы использования / И. В. Роберт. – М. : Школа-Пресс, 1994. – 205 с.

4. Савченко О. Я. Розвиток пізнавальної самостійності молодших школярів/ Олександра Яківна Савченко. – К. : Радянська школа, 1982. – С. 6–18.

5. Селевко Г. К. Научи себя учиться / Г. К. Селевко, И. Н. Маркова, О. Г. Левина. – М. : Народное образование, 2001. – 192 с.

6. Щербакова Н. М. Розвиток пізнавальної самостійності учнів 7-9 класів у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.09 «Теорія навчання» / Н. М. Щербакова. – К., 2012. – 19 с.

Анотація

Н.Н.Щербакова

Формирование познавательной самостоятельности школьника в контексте развития его личности

В статье отражены некоторые аспекты проблемы формирования познавательной самостоятельности как важного качества личности школьника. Доказано зависимость уровня

познавательной самостоятельности от творческой атмосферы в ученическом коллективе, установлении диалога между учителем и учащимися, учета субъектного опыта учеников.

Ключевые слова: познавательная самостоятельность, развитие личности, педагогические условия.

Summary

N.M.Shcherbakova

Forming of the Pupil's Cognitive Independence in the Context of his Personal Development

The article discloses some aspects in the problem of cognitive independence as important quality of the pupil's personality. It proves the dependence of cognitive independence from the creative atmosphere in the pupil's collective, promoting dialogue between teacher and pupils, taking into account their subjective experience.

Key words: cognitive independence, personal development, pedagogical conditions.

Дата надходження статті: «25» вересня 2012 р.

УДК 37.013(045)

KRZYSZTOF JUSZCZAK,
doktor nauk humanistycznych
(Słupsk, Polska)

Edukacja międzykulturowa w działaniu nauczyciela

„... wiedza przyczynia się do wzajemnego zrozumienia, pomaga pozbyć się uprzedzeń i zachęca do dalszego poznawania».

Jan Paweł II

Ustrojowe i gospodarcze przemiany sprawiły, że staliśmy się integralną częścią globalnej Europy. Coraz częściej kontakty z przedstawicielami innych narodów, ich językiem, zwyczajami, kulturą wpisują się w naszą codzienność stając się jednocześnie poważnym wyzwaniem edukacyjnym.

Słowa kluczowe: wielokulturowość, tożsamość, edukacja międzykulturowa.

Wprowadzenie

Wielokulturowość stała się jednym z przejawów współczesnego świata i jak każdy złożony proces społeczny niesie zjawiska korzystne, jak też może być źródłem wielu wątpliwości, problemów.

Jan Paweł II traktując o globalizacji stwierdził, iż jest to zjawisko nowe, które trzeba poznać, poddając je wnikliwej i szczegółowej analizie, ponieważ jej cechą jest bardzo wyraźna dwuznaczność. Globalizacja może być dobrem dla człowieka i społeczeństwa, ale może też okazać się zjawiskiem szkodliwym o poważnych konsekwencjach. Dlatego, w naszych, coraz bardziej różnorodnych społeczeństwach kluczową sprawą staje się zapewnienie harmonijnych interakcji między ludźmi i grupami o wielorakich, zróżnicowanych i dynamicznych tożsamościach kulturowych, a także wyzwolenie w nich chęci do wspólnego życia. «Polityki zmierzające do włączenia i zapewnienia wszystkim obywatelom uczestnictwa w życiu społecznym stanowią gwarancję spójności społecznej, vitalności społeczeństwa obywatelskiego i pokoju. Zdefiniowany w ten sposób pluralizm kulturowy jest wyrażeniem polityki wobec rzeczywistości nacechowanej różnorodnością» [11].

Czy jesteśmy przygotowani do życia w społeczeństwie zróżnicowanym kulturowo? Czy potrafimy zaakceptować ludzi, którzy mają inny kolor skóry, mówią innym językiem, posiadają inny system wartości, inne poglądy i obyczaje? Czy nasza wielokulturowość przyczyni się do wzbogacenia otaczającej rzeczywistości?

Edukacja nie może pozostać obojętna wobec tych zagadnień. Kształcenie w wymiarze globalnym wymaga kształtowania świadomych i twórczych członków wspólnoty lokalnej, regionalnej, narodowej, europejskiej i światowej. Chodzi w nim nie tylko o umiejętności współistnienia, ale także o konsekwentne realizowanie zasad demokracji i tolerancji. Ma ono z jednej strony wyrazić swoistość i tożsamość poszczególnych krajów, z drugiej zaś być uniwersalne w takim zakresie, aby uczestniczyć w przygotowaniu społeczeństwa do rozwiązywania problemów Europy i współtworzyć harmonijną społeczność globalną [15, s.65].

Wielokulturowość – wyzwanie dla edukacji

W Polsce przed rokiem 1989 zagadnienia wielokulturowości i międzykulturowości były w zasadzie nieobecne w nauce. Oficjalna polityka zaprzeczała istnieniu innych kultur w naszym społeczeństwie. Założenie o braku zróżnicowania etnicznego, wyznaniowego, językowego przyczyniło się do